

УДК 338.246.8:332.122:001.92(477)

І. Г. Бабець

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Запорізького інституту економіки
та інформаційних технологій, м. Запоріжжя

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ІНТЕРРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

У статті досліджено основні тенденції розвитку сільськогосподарського сектору України та проаналізовано загрози економічній безпеці сільських територій, що виникають внаслідок скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, недостатнього фінансування аграрної сфери та низького рівня доданої вартості сільськогосподарської продукції. Окреслено стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки сільських територій в моделі інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС. Визначено інструменти зміцнення безпеки сільських територій в умовах поглиблення інтеграційних процесів: розвиток факторних переваг на основі активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та формування відповідної інфраструктури; реалізація наукомістких проектів в межах галузевого і міжгалузевого співробітництва сільських територій різних регіонів; оптимізація показників соціальної, продовольчої, зовнішньоекономічної складових економічної безпеки сільських територій; розвиток нових форм державно-приватного партнерства для підтримки участі сільських територій у інтеррегіональних проектах.

Ключові слова: економічна безпека, сільські території, сільськогосподарське виробництво, інтеррегіональне співробітництво, європейська інтеграція

Babets I. ECONOMIC SECURITY OF RURAL TERRITORIES IN CONDITIONS OF INTERREGIONAL COOPERATION OF UKRAINE

The main tendencies in the development of the agricultural sector in Ukraine, the threats to the economic security of rural areas arising from the reduction of agricultural production volumes, the lack of financing of the agricultural sector and the low level of added value of agricultural products are analyzed in the article. The strategic directions of economic security of rural territories in the model of interregional cooperation of Ukraine with the EU countries are outlined. The tools of strengthening the security of rural areas in terms of deepening of integration processes are determined: the development of factor advantages on the basis of activation of innovation activity of agricultural enterprises and the formation of the corresponding infrastructure; realization of high-tech projects within the framework of sectoral and inter-branch cooperation of rural territories of different regions; optimization of indicators of social, food, external economic components of economic security of rural territories; development of new forms of public-private partnership to support the participation of rural areas in interregional projects.

Keywords: economic security, rural territories, agricultural production, interregional cooperation, European integration.

Після набуття чинності у повному обсязі з 1 вересня 2017 р. Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом реалізація моделі інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС отримала нові можливості в частині поглиблення секторальної співпраці, особливо в аграрній сфері. Зміцнення безпеки інтеррегіонального співробітництва пов'язується не лише зі зростанням обсягів експорту продукції вітчизняних сільськогосподарських підприємств на ринки європейських країн, але й з підвищенням якісних показників цієї продукції відповідно до стандартів ЄС. Разом з тим, важливим аспектом залишається й підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств на внутрішньому ринку. Попри збільшення валового виробництва сільськогосподарської продукції актуальною є проблема її перероблення, забезпечення вищої доданої вартості та відповідної якості. Вирішення цієї проблеми розглядається нами як базовий чинник зміцнення економічної безпеки сільських територій в умовах інтеррегіонального співробітництва.

Проблеми розвитку сільських територій досліджуються вітчизняними вченими в різних аспектах.

Безпосередній зв'язок нарощування потенціалу сільських територій України з рівнем продовольчої безпеки та напрями розвитку життєзабезпечення сільських територій в умовах європейської інтеграції досліджуються в контексті кількісних показників виробництва сільськогосподарської продукції та їх відповідності критеріям безпеки, а також визначаються пріоритети інституційного та організаційно-економічного розвитку сільських територій України [1, с. 96-104]. Розглядаються напрями залучення вітчизняного аграрного сектору до інтеграційних процесів в умовах активізації внутрішніх загроз, пов'язаних зі зниженням індексу сталого сільського розвитку та різким скороченням підприємницької зайнятості в селах України [2].

Окреслюються соціальні [3] та екологічні [4] проблеми зміцнення безпеки сільських територій та їх вплив на рівень національної безпеки. Досліджуються дестабілізуючі тенденції соціально-економічного розвитку сільських територій України, визначаються загрози економічній безпеці держави внаслідок недосконалості господарського механізму розвитку сільських територій та обґрунтовуються стратегічні пріоритети

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

зміцнення економічної безпеки держави на засадах активізації процесів розвитку сільських територій [5; 6].

Незважаючи на широке висвітлення в наукових публікаціях проблем розвитку сільських територій та генерованих ними загроз економічній безпеці держави, недостатньо уваги, на нашу думку, приділено розробці механізмів зміцнення безпеки сільських територій в умовах поглиблення інтеграційних процесів.

Метою статті є обґрунтування напрямів забезпечення економічної безпеки сільських територій в умовах інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС. Для досягнення мети поставлені наступні завдання: аналіз стану розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва, визначення ключових загроз безпеці сільських територій в умовах інтеррегіонального співробітництва України; обґрунтування пріоритетних напрямів забезпечення економічної безпеки сільських територій з використанням переваг їх участі в інтеррегіональному співробітництві.

Рівень соціально-економічного розвитку сільських територій визначається сільськогосподарським потенціалом та ефективністю його використання. За даними Державної служби статистики України стан розвитку сільського господарства упродовж 2010-2016 рр. характеризують такі негативні тенденції, як: зменшення поголів'я великої рогатої худоби на 15,4%, свиней - на 14,2%, овець та кіз - на 7,3%; скорочення обсягів виробництва молока на 4,7%, яєць - на 7%, вовни - на 25%, меду - на 12,6%. При цьому, позитивним є зростання поголів'я птиці на 5,3% та виробництва м'яса (у забійній масі) - на 21% [7, с. 230-232]. Попри істотне зростання індексу продукції сільського господарства з 95,2% у 2015 р. до 106,3% у 2016 р., спостерігається незначне збільшення індексу надходження молока (з 91,5% до 98,4%) та скорочення індексу надходження сільськогосподарських тварин (з 99,2% до 95,9%) на переробні підприємства (рис. 1).

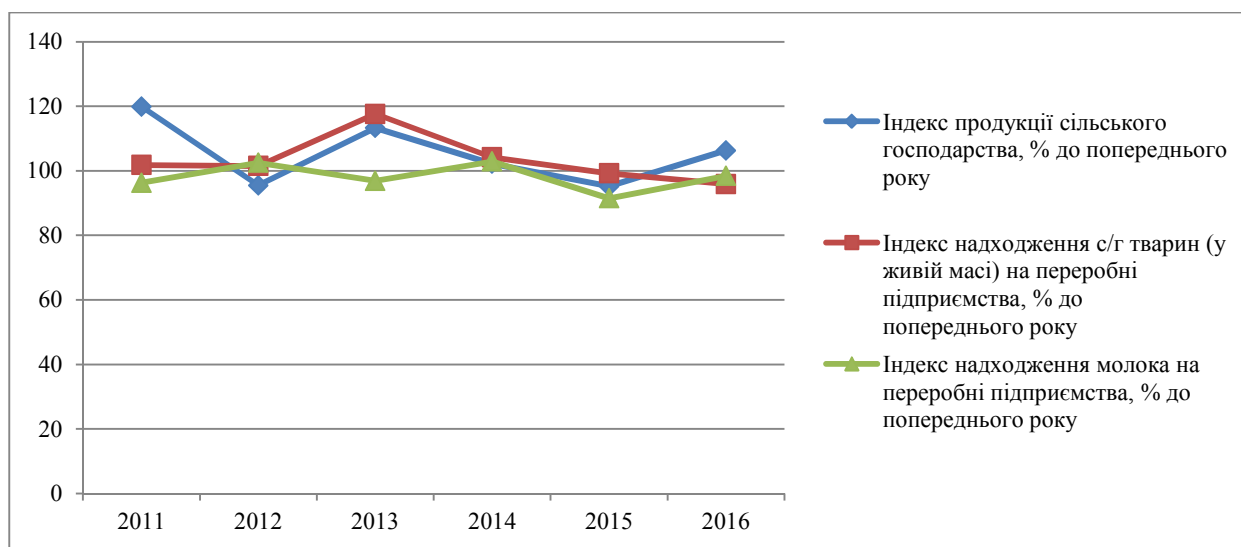

Рис. 1. Динаміка індексів виробництва сільськогосподарської продукції та переробки її окремих видів у 2010-2016 рр.

Розраховано за даними [7, с. 230-232].

На тлі зростання обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство з 11062,6 млн грн (1382,82 млн дол. США), що складала 1% від ВВП у 2010 р., до 50484 млн грн (2019,36 млн дол. США) - 2,1% від ВВП у 2016 р., загрозливою є тенденція до скорочення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Так, за даними Державної служби статистики [7, с. 69] у 2016 р. порівняно з 2010 р. спостерігається зниження прийнятих в експлуатацію виробничих потужностей сільськогосподарського призначення: тваринницьких приміщень для свиней у 12 разів та для птиці - у 2,2 рази, птахофабрик яйцевого напрямку - у 34,7 разів і птахофабрик м'ясного напрямку - у 4,2 рази у 2015 р. (у 2016 р. не запрацювала жодна нова фабрика). Також за цей період зменшилася кількість техніки: тракторів - з 151,3 до 132,7 тис. шт.; зернозбиральних комбайнів - з 32,8 до 27,4 тис. шт.; бурякозбиральних машин - з 4,2 до 2,3 тис. шт. [7, с. 72]. У більшості регіонів України (крім Волинської, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Мико-

лаївської, Рівненської та Хмельницької областей) за 2016 р. відбулося зменшення кількості наявних установок для доїння корів.

Позитивною тенденцією є загальне зростання рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств з 17,5% у 2010 р. до 24,9% у 2016 р. Але поряд з високою рентабельністю виробництва соняшника (61,9%), зернових культур (37,8%), винограду (71,4%), нерентабельним залишається вирощування великої рогатої худоби на м'ясо (-23,2%), свиней на м'ясо (-4,1%), овець та кіз на м'ясо (-31,5%), що є істотною загрозою продовольчій безпеці держави. Крім цього, низький рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва генерує загрози соціального характеру, які проявляються у низьких заробітних платах працівників сільськогосподарських підприємств та міграції населення з сільських територій до міст з метою забезпечення вищого рівня життя своїм сім'ям.

На державному рівні ідентифіковано основні причини низького рівня розвитку сільських територій,

серед яких звернемо увагу на такі, що можуть бути вирішені в межах моделі інтеррегіонального співробітництва України - співпраці регіонів щонайменше двох країн за підтримки центральних і місцевих органів влади в межах трансрегіональних програм і проектів на основі об'єднання конкурентного потенціалу суміжних територій різних країн і територій, які не мають спільного кордону. Отже, згідно Концепції розвитку сільських територій головними загрозами економічній безпеці сільських територій визначені: низька рентабельність та конкурентоспроможність малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників, низький рівень технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, низький рівень підприємницької ініціативи, зокрема, через несприятливе податкове середовище; низький рівень внутрішніх та зовнішніх інвестицій в розвиток сільських територій; відведення недостатньої ролі у процесах реформування аграрного сектору економіки для кооперації [8].

Таким чином, розвиток виробничих комплексів з перероблення сільськогосподарської продукції та нарощення на цій основі обсягів виробництва продукції з високим рівнем доданої вартості у відповідності до європейських стандартів визначимо ключовим напрямом зміцнення економічної безпеки сільських територій в моделі інтеррегіонального співробітництва. Оскільки метою інтеррегіонального співробітництва є забезпечення структурної євроінтеграції України на основі інтеграції просторово-секторальної структури країн, то серед очікуваних ефектів реалізації зазначеної моделі варто вказати на поглиблення кооперації, що, певною мірою, створить умови для вирішення виробничо-технологічних та інвестиційних проблем розвитку сільських територій. Зважаючи на зниження тарифних бар'єрів доступу української сільськогосподарської продукції на ринки країн ЄС, аграрний сектор розглядається як один з пріоритетних напрямів інтеррегіонального співробітництва.

Перспективність цього напрямку підтверджується й даними статистики. Так, у 2016 р. частка продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості у товарній структурі українського експорту до країн ЄС складала 30,5% [9]. При цьому, окремі виробники активно використовують можливості виходу на ринки європейських країн завдяки наданим торговельним преференціям в межах Угоди про поглиблену зону вільної торгівлі з ЄС. Наприклад, виробники курятини переорієнтувалися з російського ринку, де продажі знизилися з 39,1 тис. т у 2013 р. до 1197 кг у 2016 р., на ринки інших країн. Експорт курячого м'яса до країн ЄС у 2016 р. становив 37,8 тис. т, тоді як у 2013 р. – лише 0,4 тис. т [10]. Як свідчать дані статистики, українські виробники курячого м'яса не лише вичерпали імпорتنу квоту, встановлену ЄС на рівні 16 тис. т, але й продали продукції на 21,8 тис. т більше, що підтверджує їх конкурентоспроможність на європейських ринках. Також українськими виробниками до країн ЄС у 2016 р. було експортовано понад встановлені квоти: кукурудзи – 6713,2 тис. т (квота 400 тис. т), цукру – 33,5 тис. т (квота 20,7 тис. т), пшениці – 1272,3 тис. т (квота 950 тис. т).

Отже, перспективи подальшого використання природно-ресурсного та людського потенціалу сільських територій в умовах загострення фінансових, соціальних та виробничих загроз, на нашу думку, залежать від швидкості прийняття рішень про запровадження ефективних інституціональних інструментів підтримки сільськогосподарського виробництва, зокрема, в межах моделі інтеррегіонального співробітництва.

Розвиток сільських територій визначимо одним з ключових напрямів реалізації генеральної мети моделі інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС, яка концентрується на зміцненні економічної безпеки держави на основі зниження загроз соціально-економічному розвитку регіонів в процесі інтеррегіонального співробітництва як форми моделі структурної інтеграції України з ЄС.

Реалізація генеральної мети відбуватиметься відповідно до двох стратегічних цілей, які передбачають зміцнення безпеки сільських територій на основі інтеррегіонального співробітництва та оптимізацію взаємозв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами та суміжними галузями. Відповідно окреслимо інструменти розвитку сільських територій в межах стратегічних пріоритетів інтеррегіонального співробітництва (табл. 1).

Реалізація зазначених інструментів зміцнення безпеки сільських територій сприятиме вирішенню соціально-економічних проблем сільського розвитку на основі визначеного у Концепції [8] оптимального варіанту, що передбачає формування конкурентоспроможного багатогалузевого і багатоукладного сільського господарства, диверсифікованої сільської економіки, сприятливого середовища проживання на основі нарощування людського і соціального капіталу та розвитку партнерства держави та бізнесу.

З точки зору реалізації моделі інтеррегіонального співробітництва України та Польщі, актуальність аграрно-промислового напрямку співробітництва узгоджується зі стратегічними цілями Стратегії розвитку Подкарпатського воєводства на період 2007–2020 рр., серед яких зазначено розвиток сільських територій та сільського господарства. Одним з пріоритетних напрямів досягнення вказаної цілі є підвищення конкурентоспроможності сільського господарства [11, с. 110] через технічне оновлення сільськогосподарських підприємств, налагодження ефективного виробництва продукції, підвищення кваліфікації виробників та зміну свідомості споживачів сільськогосподарської продукції. При цьому, варто підкреслити важливість такої співпраці як для зміцнення безпеки сільських територій, так і для забезпечення економічної безпеки власне інтеррегіональної моделі співробітництва.

Наприклад, зниження загроз безпеці сільських територій, генерованих недостатнім технічним рівнем виробництва сільськогосподарської продукції та нерозвиненістю коопераційних зв'язків, можна забезпечити через залучення до реалізації спільних аграрних проектів Львівської області та Подкарпатського воєводства підприємства агропромислового комплексу Полтавської області.

Сприятливі природно-кліматичні умови, високий потенціал земельних ресурсів, розвинена інфраструктура, активний розвиток підприємництва в аграрній

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

сфері, у сфері переробки сільськогосподарської сировини та виробництві екологічно чистої продукції формують стратегічні переваги аграрного сектору Полтавської області не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках. Застосування інноваційних підходів в організації перероблення сільськогосподарської продукції, зокрема функціонування інтегрова-

них об'єднань (ВАТ «Лубенський молочний завод», ВАТ «Глобинський маслозавод», ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат»), створюють передумови для розвитку мережного співробітництва та формування аграрного кластеру, місією якого можна визначити виробництво екологічно чистої продукції.

Таблиця 1

Інструменти зміцнення економічної безпеки сільських територій в моделі інтеррегіонального співробітництва України

Стратегічні пріоритети інтеррегіонального співробітництва	Інструменти зміцнення безпеки сільських територій
<i>Пріоритет 1.</i> Розвиток факторних переваг конкурентоспроможності як основа економічної безпеки	– активізація науково-технічної та інноваційної діяльності в регіонах; – розвиток інфраструктури аграрного виробництва; – створення адаптивного потенціалу інтеррегіонального співробітництва на основі підвищення якості сільськогосподарської продукції.
<i>Пріоритет 2.</i> Протидія загрозам економічній безпеці інтеррегіонального співробітництва	– реалізація наукомістких інтеррегіональних проектів в сільському господарстві; – поглиблення галузевого і міжгалузевого співробітництва сільських територій; – формування конкурентного потенціалу інтеррегіонального співробітництва на основі поглиблення міжрегіональної інтеграції в Україні.
<i>Пріоритет 3.</i> Оптимізація інтеррегіонального співробітництва з дотриманням критеріїв економічної безпеки	– реалізація інтересів сільських територій як досягнення оптимального рівня соціальної безпеки; – забезпечення оптимальних значень ключових індикаторів продовольчої та зовнішньоекономічної складових безпеки.
<i>Пріоритет 4.</i> Забезпечення інституціональної конкурентоспроможності регіонів	– оптимізація діяльності державних органів влади та місцевого самоврядування; – удосконалення існуючих і розвиток нових форм державно-приватного партнерства для підтримки участі сільських територій у інтеррегіональних проектах.

Розроблено автором.

Разом з тим, існують труднощі у розвитку АПК Полтавської області (низькі темпи оновлення матеріально-технічної бази, недостатнє фінансування інвестиційних проектів та низький рівень розвитку обслуговуючої інфраструктури аграрного бізнесу [12]). Розв'язанню вказаних проблем сприятиме участь регіону в реалізації інноваційних проектів в аграрному секторі за участю найбільшого виробника сільськогосподарських машин «Акріл», розташованого у Подкарпатському воєводстві, або виробника машин для переробки сільськогосподарської продукції «Kruszec» в Малопольському воєводстві.

Основні тенденції розвитку сільськогосподарського сектору України підтверджують активізацію загроз безпеці сільських територій, обумовлених неефективним використанням природно-ресурсного та виробничого потенціалу, скороченням обсягів виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, нерозвиненістю соціальної та виробничої інфраструктури, а також переважанням сільськогосподарської продукції з низьким рівнем переробки та слабкою диверсифікацією виробничих комплексів сільських територій.

Разом з тим, поглиблення інтеграційних процесів створює сприятливі умови для виходу вітчизняних виробників аграрної продукції на ринки європейських країн. Використання нових можливостей пов'язується, насамперед, з підвищенням внутрішньої конкурентоспроможності на основі технічної і технологічної модернізації підприємств, а також посилення зовнішньої конкурентоспроможності через забезпечення якісних характеристик вітчизняних товарів у відповідності до європейських технічних норм і стандартів, впровадження новітніх технологій для підвищення ступеня

переробки сільськогосподарської продукції.

Отже, зміцнення безпеки сільських територій в умовах поглиблення інтеграційних процесів повинно досягатися із використанням таких інструментів, що відповідають стратегічним пріоритетам моделі інтеррегіонального співробітництва України: (1) розвиток факторних переваг на основі активізації іноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та формування відповідної інфраструктури, що сприятиме створенню адаптивного потенціалу інтеррегіонального співробітництва на основі підвищення якості сільськогосподарської продукції; (2) зниження загроз економічній безпеці завдяки реалізації наукомістких проектів в межах галузевого і міжгалузевого співробітництва сільських територій та інших регіонів; (3) оптимізація згідно критеріальних обмежень безпеки показників економічної безпеки сільських територій, передусім, соціальної, продовольчої, зовнішньоекономічної складових; (4) посилення інституціональної складової розвитку сільських територій на основі скоординованої співпраці державних органів влади та місцевого самоврядування, активізації державно-приватного партнерства при реалізації інтеррегіональних проектів у сільськогосподарській сфері.

Напрями подальших досліджень повинні бути пов'язані з визначенням перспективних проектів інтеррегіонального співробітництва в аграрній сфері, розробкою оптимальних схем (у територіальному та секторальному вимірі) залучення учасників до реалізації таких проектів, обґрунтуванням методичних підходів до оптимізації продовольчої, соціальної, зовнішньоекономічної складових безпеки сільських територій, залучених до інтеррегіональної співпраці.

Список використаних джерел

1. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
2. Ковальчук С. Я. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток сільських територій у контексті селозберігаючої моделі аграрного підприємництва / С. Я. Ковальчук // Економіка і суспільство. – 2017. – Випуск 8. – С. 52-58.
3. Залізко В. Д. Соціальна безпека сільських територій: проблеми та перспективи / В. Д. Залізко // Агроросвіт. – 2014. – № 11. – С. 21-27.
4. Стегней М. І. Екологічні пріоритети розвитку сільських територій / М.І. Стегней // Економіка та держава. – 2015. – № 1. – С. 17-21.
5. Васильців Т. Г. Розвиток сільських територій як стратегічний пріоритет зміцнення економічної безпеки держави / Т.Г.Васильців, В.В.Бойко // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 2 (35). – С. 58-62.
6. Онегіна В.М., Сучасні тенденції розвитку сільських територій як загроза економічній безпеці України / В.М. Онегіна, Л.А. Батюк // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – №1. – С. 33-36.
7. Сільське господарство України у 2016 р.: [стат. зб.] / [відп. за вип. О. М. Прокопенко]. – К. : Держстат України, 2017. – 246 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку сільських територій» від 23.09.2015 р. № 995-р [Електронний ресурс] / Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-p>.
9. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС у 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень-грудень 2016 року. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Strategia rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020. – Rzeszów: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, 2006. – 168 s.
12. Стратегія розвитку Полтавського району: добробут, злагода, гостинність. Офіційний сайт Полтавської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://www.obladmin.poltava.ua/>.

References

1. Borshchevskiy, V. V. (Ed.). (2012). *Rozvytok sil's'kykh terytoriy v systemi yevrointehratsiynykh priorytetiv Ukrayiny [The development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

2. Kovalchuk, S. Ya. (2017). Vplyv hlobalizatsiynykh protsesiv na rozvytok sil's'kykh terytoriy u konteksti selozberihayuchoyi modeli ahrarynoho pidpryyemnystva [Influence of Globalization Processes on the Development of Rural Areas in the Context of the Village-Saving Model of Agrarian Entrepreneurship]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society, Vol. 8*, 52-58. [in Ukrainian].
3. Zalizko, V. D. (2014). Sotsial'na bezpeka sil's'kykh terytoriy: problemy ta perspektyvy [Social Security of Rural Areas: Problems and Prospects]. *Ahrosvit – Agroworld, 11*, 21-27. [in Ukrainian].
4. Stehnei, M. I. (2015). Ekolohichni priorytety rozvytku sil's'kykh terytoriy [Environmental priorities of development of rural territories]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State, 1*, 17-21. [in Ukrainian].
5. Vasylytsiv, T. H., & Boiko V.V. (2015). Rozvytok sil's'kykh terytoriy yak stratehichnyy priorytet zmitsnennya ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [The development of rural areas as a strategic priority for strengthening the country's economic security]. *Stratehichni priorytety - Strategic Priorities, 2* (35), 58-62. [in Ukrainian].
6. Onehina, V.M. , & Batiuk, L.A. (2016). Suchasni tendentsiyi rozvytku sil's'kykh terytoriy yak zahroza ekonomichniy bezpetsi Ukrayiny [Contemporary trends in the development of rural areas as a threat to Ukraine's economic security]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky - Actual Problems of the Innovative Economy, 1*, 33-36. [in Ukrainian].
7. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny u 2016 r. [Agriculture of Ukraine in 2016]*. Kyiv. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015). Pro skhvalennya Kontseptsiyi rozvytku sil's'kykh terytoriy [On Approval of the Concept of Rural Development]. Prescript on 2015, September 23, 995-r. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-p>. [in Ukrainian].
9. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Zovnishnia torhivlia Ukrayiny z krainamy YeS u 2016 rotsi [Foreign trade of Ukraine with EU countries in 2016]*. Kyiv. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
10. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Eksport-import okremykh vydiv tovariv za krainamy svitu za sichenhruden 2016 roku [Export-import of certain types of goods by countries of the world for January-December 2016]*. Kyiv. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
11. Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego (2006). *Strategia rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020*. – Rzeszów. [in Polish].
12. Stratehiia rozvytku Poltavskoho raionu: dobrobut, zlahoda, hostynnist [Development strategy of Poltava region: prosperity, harmony, hospitality] (2017). Official site of Poltava Regional State Administration. Retrieved from <http://www.obladmin.poltava.ua/>. [in Ukrainian].